

СОЦИОЛОГИЯ И ФИЛОСОФИЯ

Քաղաքացիական հասարակության փոխակերպումը: Փոփոխությունների սոցիալ-փիլիսոփայական վերլուծություն

Աղաքալյան Դիանա Մ.

Խ. Արտիանի անվան Երևանի պետական մանկավարժական համալսարանի,
Գ. Բրուտյանի անվան Փիլիսոփայության և տրամաբանության ամբիոնի հայցորդ,
Ավանդական բժշկության համալսարանի փիլիսոփայության դասախոս (Երևան, ՀՀ)

 <https://orcid.org/0009-0005-4934-7835>

dinjan@yandex.ru

ՀՏԳ՝ 172; EDN: ZPGYDK

DOI: 10.58587/18292437-2025.3-179

Հանգուցարաներ և բառակապակցություններ՝ Սոցիալական փոխակերպումներ, գործալացում, սոցիալական կայունություն, ժողովրդավարություն, տնտեսական փոփոխություններ, վստահության ճգնաժամ, բարեփոխումներ, որոշումների կայացում, հասարակություն և պետություն, կայունություն:

Трансформация гражданского общества: социально-философский анализ изменений

Агабалян Диана М.

Соискатель кафедры философии и логики имени Г. Брутяна,
Ереванского государственного педагогического университета имени Х. Абовяна,
Преподаватель философии Университета традиционной медицины (Ереван, РА)

Аннотация. Гражданское общество занимает центральное место в философских и социологических исследованиях. Статья посвящена философскому анализу трансформаций гражданского общества в условиях современных социальных изменений. В работе рассматриваются теоретические аспекты гражданского общества, его роль в социально-политической структуре и взаимодействие с государственными институтами. Особое внимание уделяется процессам изменений в гражданском обществе, происходящим под воздействием глобализации, экономических кризисов, социальных движений и политических реформ, проводится анализ влияния этих факторов на социальные структуры, рассматриваются проблемы, связанные с кризисом доверия, легитимности, политической поляризации и трансформацией традиционных институтов. факторы, которые влияют на развитие гражданского общества и его способность адаптироваться к быстро меняющимся условиям. С учетом глобальных изменений, оно сталкивается с новыми вызовами, включая технологические инновации. Актуальность исследования заключается в необходимости осмысления этих изменений с философской и социальной точки зрения для выявления их причин и последствий. Несмотря на многочисленные исследования, посвященные гражданскому обществу, философские аспекты его трансформации остаются недостаточно исследованными. Цель работы – анализ социальных трансформаций гражданского общества в условиях современности. Практическая значимость работы заключается в разработке рекомендаций для укрепления гражданского общества. Теоретическая значимость заключается в углубленном понимании философских аспектов гражданского общества в условиях современного мира. В результате исследования сделаны выводы о необходимости пересмотра традиционных подходов к гражданскому обществу и разработки новых решений для поддержания его стабильности в условиях глобальных изменений.

Ключевые слова и фразы: Социальные трансформации, глобализация, социальная стабильность, демократия, экономические изменения, кризис доверия, реформы, принятие решений, общество и государство, стабильность

The Transformation of Civil Society: A Social-Philosophical Analysis of Changes

Aghabalyan Diana M.

Resercher of the Department of Philosophy and Logic Named after G. Brutyayn,
Yerevan State Pedagogical University Named after K. Abovyan,
Lecturer of Philosophy, University of Traditional Medicine (Yerevan, RA)

Abstract. Civil society occupies central place in philosophical research. Article is dedicated to the philosophical analysis of transformations of civil society in the context of contemporary changes. Paper explores key theoretical aspects of civil society, its role in socio-political structure, interaction with state institutions, examines issues related to the crisis of trust and legitimacy, political polarization, transformation of traditional institutions, technological innovations impact. Attention is given to the processes of change occurring in civil society under the influence of globalization, economic crises, social movements and political reforms. Civil society and its ability to adapt to rapidly changing conditions are analyzed. Despite numerous studies dedicated to civil society, philosophical aspects of its transformation remain insufficiently

explored. Purpose of work is to analyze the transformations of civil society in the context of the modern world. Practical significance of study lies in the development of recommendations for strengthening civil society. Theoretical significance lies in deepening understanding of the philosophical aspects of civil society. Based on the research, article concludes that there is a need to reassess traditional approaches to civil society and develop new theoretical and practical solutions to maintain its stability and resilience in the face of global changes.

Keywords and phrases: Social transformations, globalization, social stability, democracy, economic changes, crisis of confidence, reforms, decision-making, society and state, stability

Ներածություն

Արդիականությունը. Բաղաքացիական հասարակությունը, որպես սոցիալական կառուցվածքի կարևորագույն տարր, կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում փիլիսոփայական և սոցիոլոգիական հետազոտություններում: Դրա դերը հասարակության մեջ կայունության, ժողովրդավարական գործընթացների և սոցիալական ներդաշնակության ապահովման գործում դժվար է գերազնահատել: Վերջին տասնամյակների ընթացքում, գլոբալ փոփոխությունների համատեքստում, քաղաքացիական հասարակությունը բախվել է նոր մարտահրավերների՝ կապված գլոբալացման գործընթացների, տնտեսական նվազման, քաղաքական բևեռացման և տեխնոլոգիական նորարարությունների հետ: Բաղաքացիական հասարակության վերափոխումների ուսումնասիրության արդիականությունը պայմանավորված է այդ փոփոխությունները փիլիսոփայության և սոցիալական տեսության պրիզմայով հասկանալու անհրաժեշտությամբ, ինչը թույլ կտա մեզ բացահայտել դրանց հիմքում ընկած պատճառներն ու հետևանքները սոցիալական կառուցվածքի համար:

Թեմայի ուսումնասիրության մակարդակը: Չնայած քաղաքացիական հասարակությանը նվիրված աշխատանքների զգալի թվին, դրանց մեծ մասը սահմանափակված է նրա գործառույթների և ինստիտուցիոնալ դրսևորումների վերլուծությամբ, մինչդեռ քաղաքացիական

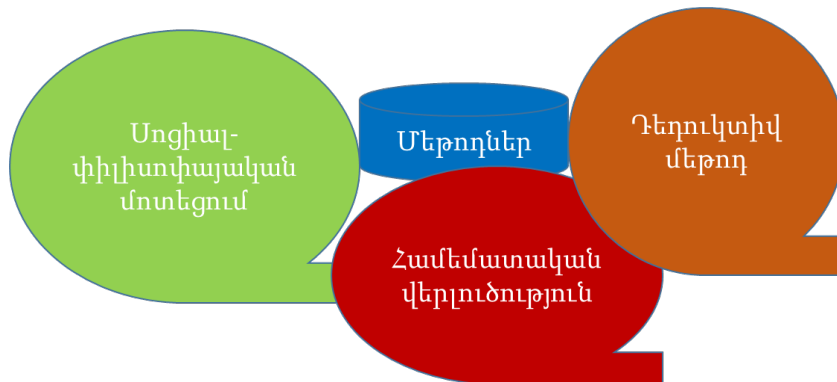
հասարակության փոխակերպման փիլիսոփայական ասպեկտները մնում են անբավարար ուսումնասիրված: Այս համատեքստում ուսումնասիրությունը լրացնում է գիտական կարևոր բացը՝ առաջարկելով քաղաքացիական հասարակության մեջ տեղի ունեցող սոցիալ-քաղաքական փոփոխությունների ամբողջական փիլիսոփայական վերլուծություն:

Ուսումնասիրության նպատակներն ու խնդիրները: Աշխատանքի նպատակն է ժամանակակից աշխարհի պայմաններում քաղաքացիական հասարակության սոցիալական փոխակերպումների փիլիսոփայական վերլուծությունը:

Աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը: Աշխատանքի գործնական նշանակությունը կայանում է նրանում, որ ստացված արդյունքները կարող են օգտագործվել քաղաքացիական հասարակության ամրապնդման և նրա ինստիտուտների և պետական կառույցների միջև փոխգործակցության բարելավմանն ուղղված առաջարկությունների մշակման համար:

Ուսումնասիրության տեսական նշանակությունը կայանում է նրանում, որ խորացվի քաղաքացիական հասարակության փիլիսոփայական ըմբռնումը՝ սոցիալ-քաղաքական փոփոխությունների համատեքստում:

Ուսումնասիրության մեթոդական հիմքը Հռվածում օգտագործված հիմնական մեթոդները ներկայացված են 1-ին նկարում:

Նկար 1. Հռվածում օգտագործված հետազոտական մեթոդները

Հետազոտության հիմնական մեթոդներն են փիլիսոփայական և սոցիոլոգիական աշխատությունների տեքստային վերլուծությունը, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության վերլու-

ծության մեջ կիրառվող տեսական հասկացությունների քննադատական ընկալումը և ընդհանուր փաստերի ուսումնասիրության արդյունքում եզրահանգում կատարելը: Հետազոտության

վարկածն այն է, որ քաղաքացիական հասարակության փոփոխությունները հետևանք են ինչպես արտաքին (գլոբալացում, քաղաքական անկայունություն), այնպես էլ ներքին (սոցիալական կառուցվածքի փոփոխություններ, արժեքների փոփոխում) գործոնների, որոնք պահանջում են դրա ուսումնասիրության և գործունեության ավանդական տեսական մոտեցումների վերանայում:

1. Քաղաքացիական հասարակության տեսական հիմունքները և նրա հարաբերությունները պետության հետ

Քաղաքացիական հասարակությունը սոցիալ-տնտեսական, մշակութային և քաղաքական ինստիտուտների ամբողջություն է, որոնք գոյություն ունեն պետությունից անկախ և հանդես են գալիս որպես միջնորդ անհատի և իշխանությունների միջև: Տեսական համատեքստում քաղաքացիական հասարակությունը հասկացվում է որպես տարածք, որտեղ տարբեր տեսակի սոցիալական փոխազդեցություններ, ներառյալ տնտեսական, մշակութային և քաղաքական, ազատորեն գործում են: Քաղաքացիական հասարակության առաջացումը կապված է պատմական գործընթացների, մասնավորապես ժողովրդավարական ինստիտուտների, անհատական իրավունքների և ազատությունների զարգացման, ինչպես նաև լուսավորության գաղափարների հետ, որոնք հաստատում էին քաղաքացիական ազատությունների արժեքը և անհատի մասնակցությունը հասարակական կյանքում:

Քաղաքացիական հասարակության վերլուծության հիմնական տեսական մոտեցումները կարելի է բաժանել մի քանի առանցքային ոլորտների.

1. Հեգելյան մոտեցում. Հեգելը քաղաքացիական հասարակությունը դիտարկում էր որպես կառուցվածքային ոլորտ, որտեղ անհատները, որպես տարբեր մասնավոր շահերի մասնակիցներ, պետք է հավասարակշռություն գտնեն անձնական ազատության և ընդհանուր սոցիալական նպատակահարմարության միջև [1]: Այս համատեքստում քաղաքացիական հասարակությունը հանդես է գալիս որպես պետության կայացման համար անհրաժեշտ բաղադրիչ, բայց միևնույն ժամանակ չի կարող լինել ինքնաբավ: Հեգելի համար կարևոր տարր է պետության՝ որպես սոցիալական արդարության և անհատական իրավունքների պատշաճ երաշխավորի դերը, որն ապահովվում է քաղաքացիական հասարակության հետ փոխգործակցության միջոցով:

2. Մարքսիստական մոտեցում. Կարլ Մարքսը և Ֆրիդրիխ Էնգելսը քաղաքացիական հասարակությունը դիտարկում էին որպես տնտեսական և դասակարգային հարաբերությունների արտացոլում, որոնք որոշում են սոցիալական

ինստիտուտների կառուցվածքը: Նրանց ընկալմամբ՝ քաղաքացիական հասարակությունը ծառայում է որպես իշխող դասակարգի շահերի արտահայտում, և դրա զարգացումը կապված է սոցիալական տարբեր շերտերի միջև պայքարի հետ: Մարքսը պնդում էր, որ միայն քաղաքացիական հասարակության հեղափոխական վերափոխման միջոցով է հնարավոր կառուցել իսկապես ազատ և արդար հասարակություն, որտեղ չի լինի շահագործում [2, էջեր 6-24]:

3. Սոցիալական պայմանագրերի տեսություն. Ջոն Լոկը և Ժան-ժակ Ռուսոն հասկանում էին քաղաքացիական հասարակությունը որպես անհատների միջև սոցիալական պայմանագրերի գործընթացի մաս՝ որը կոչվա էր պաշտպանելու իրենց իրավունքները և ազատությունները: Այս մոդելում կարևոր են պետության և հասարակության փոխհարաբերությունները, որտեղ պետական ինստիտուտները ստեղծվում են քաղաքացիների իրավունքների և շահերի պաշտպանության համար: Ռուսոն մասնավորապես ընդգծել է քաղաքական կյանքում քաղաքացիների մասնակցության կարևորությունը՝ պնդելով, որ իրական իշխանությունը գալիս է ժողովրդից [3, էջեր 177-186]:

4. Ժամանակակից տեսություններ. 20-րդ և 21-րդ դարերում քաղաքացիական հասարակության տեսությունը էական փոփոխություններ է կրել: Գլոբալացման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և մարդու իրավունքների նոր ըմբռնման հետ մեկտեղ քաղաքացիական հասարակությունը սկսեց դիտվել ոչ միայն որպես ազգային, այլև որպես անդրազգային երևույթ: Այս համատեքստում առանցքային է դարձել ՀԿ-ների դերը, և սոցիալական ակտիվությունը՝ որպես ժողովրդավարական գործընթացների և օրենքի գերակայության ամրապնդմանը նպաստող տարր:

1.1. Քաղաքացիական հասարակության և պետության հարաբերությունները

Քաղաքացիական հասարակությունը և պետությունը գտնվում են բարդ և բազմակողմ հարաբերությունների մեջ: Դասական տեսություններում (օրինակ՝ Հեգել) շեշտը դրվում է այն փաստի վրա, որ քաղաքացիական հասարակությունը և պետությունը սոցիալական կառուցվածքի փոխլրացնող տարրեր են: Պետությունը ծառայում է որպես իրավունքների և ազատությունների երաշխավոր, իսկ քաղաքացիական հասարակությունը դրանց իրականացման տարածքն է: Այսպիսով, պետությունը կարող է պահպանել օրենքն ու կարգը, պաշտպանել քաղաքացիների անձնական իրավունքները, բայց միևնույն ժամանակ չպետք է միջամտի մասնավոր գործերին՝ քաղաքացիներին ազատություն թողնելով իրենց հասարակական և մշակութային գործունեության համար:

Ավելի ժամանակակից համատեքստում քաղաքացիական հասարակության դերն ընդլայնվում է: Գլոբալիզացիայի և ժողովրդավարացման համատեքստում պետական կառույցները պետք է հաշվի առնեն քաղաքացիների շահերը և ապահովեն նրանց մասնակցությունը որոշումների կայացմանը՝ ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային մակարդակներում: Նման պայմաններում քաղաքացիական հասարակությունը դառնում է իշխանության նկատմամբ վերահսկողության, պետական քաղաքականության քննադատության և հասարակական-քաղաքական գործընթացներին ակտիվ մասնակցության կարևոր տարր:

Պետության և քաղաքացիական հասարակության փոխազդեցությունը կարող է լինել և՛ ներդաշնակ, և՛ կոնֆլիկտային: Օրինակ, ավտորիտար ռեժիմներ ունեցող երկրներում քաղաքացիական հասարակությունը հաճախ սահմանափակվում է, իսկ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները ճնշվում են: Նման երկրներում քաղաքացիական հասարակության և պետության փոխգործակցությունը կարող է անարդյունավետ կամ նույնիսկ վտանգավոր լինել այս գործընթացի մասնակիցների համար:

Այսպիսով, քաղաքացիական հասարակությունը և պետությունը գոյություն չունեն վաղուուում, այլ գտնվում են մշտական դինամիկայի մեջ, որտեղ երկու տարրերը փոխադարձաբար ազդում են միմյանց զարգացման վրա: Համաշխարհային և տեղական փոփոխություններով պայմանավորված քաղաքացիական հասարակության ներկայիս փոփակերպումները պահանջում են այս հարաբերությունների վերախմաստավորում, հատկապես նոր սոցիալական և քաղաքական իրողությունների համատեքստում:

2. Գլոբալիզացման, տնտեսական և քաղաքական փոփոխությունների ազդեցությունը քաղաքացիական հասարակության վրա

Գլոբալիզացիան, տնտեսական և քաղաքական փոփոխությունները էական ազդեցություն ունեն քաղաքացիական հասարակության վրա, որն արտահայտվում է նրա կառուցվածքի, գործառույթների և հասարակական-քաղաքական կյանքում դերի փոփոխությամբ: Այս գործընթացները ոչ միայն ընդլայնում են քաղաքացիների հասարակական կյանքին մասնակցելու հնարավորությունները, այլև նոր մարտահրավերներ են ստեղծում ժողովրդավարական արժեքների պահպանման, սոցիալական արդարության և հասարակական կարգի կայունության համար:

2.1. Գլոբալիզացում և քաղաքացիական հասարակություն

Գլոբալիզացիան երկրների և մշակույթների միջև փոխկախվածության խորացման գործըն-

թաց է, որն ազդում է ոչ միայն տնտեսական, այլև սոցիալական, քաղաքական և մշակութային ոլորտների վրա: Գլոբալիզացիայի ազդեցությունը քաղաքացիական հասարակության վրա կարելի է դիտարկել երկու կողմից՝ մի կողմից որպես միջազգային և անդրազգային կառույցների հետ քաղաքացիների փոխգործակցության հնարավորությունների ընդլայնում, իսկ մյուս կողմից՝ որպես ազգային սոցիալական ինստիտուտների համար նոր մարտահրավերների ստեղծում [4, էջեր 29-40]:

Մի կողմից, գլոբալացումը նպաստում է քաղաքացիական նախաձեռնությունների զարգացմանը և թույլ է տալիս մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և քաղաքացիական ակտիվության մասին գաղափարների տարածումը միջազգային հարթակներում: Ժամանակակից տեխնոլոգիաները, հատկապես ինտերնետը և սոցիալական ցանցերը, հնարավորություն են տալիս քաղաքացիներին և կազմակերպություններին ակտիվ լինել, փորձի փոխանակում կատարել և համագործակցել միջազգային ասպարեզում: Ոչ կառավարական կազմակերպությունները (<Կ-ները) և միջազգային շարժումները կարող են արդյունավետորեն համագործակցել կառավարությունների և գլոբալ հաստատությունների հետ՝ ազդելու որոշումների կայացման վրա, ինչպիսիք են մարդու իրավունքները, շրջակա միջավայրը, աղքատությունը և անհավասարությունը:

Մյուս կողմից, գլոբալիզացիան մեծացնում է անդրազգային կորպորացիաների և միջազգային ֆինանսական հաստատությունների ազդեցությունը, ինչը կարող է հանգեցնել կարևոր ռեսուրսների և որոշումների նկատմամբ ազգային վերահսկողության կորստի: Սա վտանգ է ներկայացնում ժողովրդավարական ինստիտուտների համար, քանի որ գլոբալ ազդեցության համատեքստում պետությունը կորցնում է իր ինքնավարության մի մասը, և գլոբալ խաղացողների շահերը կարող են չհամընկնել ազգային մակարդակում քաղաքացիական հասարակության շահերի հետ: Որոշ դեպքերում դա հանգեցնում է սոցիալական անհավասարության աճին և բնակչության որոշակի խմբերի մարգինալացմանը:

2.2. Տնտեսական փոփոխություններ և քաղաքացիական հասարակություն

Տնտեսական փոփոխությունները, ինչպիսիք են անցումը շուկայական տնտեսության, տնտեսական ճգնաժամերը և կառուցվածքային բարեփոխումները, խորը ազդեցություն ունեն քաղաքացիական հասարակության վրա: Տնտեսական փոփոխությունների կարևորագույն կողմերից մեկը պետական հատվածի մասնավորեցման և կրճատման գործընթացն է, որը հանգեցնում է պետության դերի նվազմանը սոցիալական ծրագ-

րերում և ծառայություններում: Սա ստիպում է քաղաքացիական հասարակությանը լրացուցիչ գործառնություններ ստանձնել սոցիալական աջակցության, կրթության, առողջապահության և իրավունքների պաշտպանության ոլորտում:

Տնտեսական ճգնաժամերը, ինչպիսին է համաշխարհային ֆինանսական անկումը, կարող են նաև ազդել քաղաքացիական հասարակության վրա՝ մեծացնելով սոցիալական դժգոհությունը և ստեղծելով լրացուցիչ խոչընդոտներ կայուն զարգացման համար: Տնտեսական անկումների ժամանակ գործազրկությունն աճում է, խորանում է անհավասարությունը՝ հանգեցնելով բողոքի տրամադրությունների և սոցիալական բևեռացման: Ի պատասխան՝ քաղաքացիական հասարակությունը հաճախ դառնում է տնտեսական իրավունքների, որոշումների կայացմանը մասնակցելու և սոցիալական արդարության բարձրացման համար պայքարի ակտիվ մասնակից: Նման շարժումների օրինակներ են՝ հանուն տնտեսական բարեփոխումների, նվազագույն սոցիալական երաշխիքների և աշխատողների իրավունքների համար պայքարի:

Այնուամենայնիվ, տնտեսական փոփոխությունները նաև նոր հնարավորություններ են բացում քաղաքացիական հասարակության համար: Ծուկայական տնտեսության զարգացման հետ մեկտեղ ի հայտ են գալիս սոցիալական գործունեության նոր ձևեր, ներառյալ բիզնես նախաձեռնությունները, սոցիալական ձեռներեցությունը և կամավորությունը, որոնք կարող են ոչ միայն լուծել սոցիալական խնդիրները, այլև խթանել տնտեսական աճը միկրո մակարդակում:

2.3. Քաղաքական փոփոխություններ և քաղաքացիական հասարակություն

Քաղաքական փոփոխությունները, հատկապես ավտորիտար ռեժիմներից ժողովրդավարության անցումները, էական ազդեցություն ունեն քաղաքացիական հասարակության զարգացման վրա: Քաղաքական համակարգերի ժողովրդավարացումը նպաստում է քաղաքացիական իրավունքների և ազատությունների ընդլայնմանը, քաղաքացիների մասնակցության մեծացմանը քաղաքական գործընթացներին և քաղաքացիական հասարակության վերահսկողության բարձրացմանը պետության գործողությունների նկատմամբ [5, էջ 44]: Նման երկրներում քաղաքացիներն ավելի շատ հնարավորություններ ունեն մասնակցելու քաղաքականությանը, ստեղծել անկախ լրատվամիջոցներ, ասոցիացիաներ և բողոքի շարժումներ:

Այնուամենայնիվ, քաղաքական փոփոխությունները կարող են նաև հանգեցնել անկայունության և հակամարտությունների, հատկապես այն երկրներում, որտեղ ժողովրդավարության անցումը ուղեկցվում է ամուր ինստիտուտների և քաղաքացիական ներգրավվածության ավան-

դույթների բացակայությամբ: Նման դեպքերում քաղաքացիական հասարակությունը կարող է բախվել պետական ճնշումների և խոսքի ազատության սահմանափակումների, ինչը դժվարացնում է նրա զարգացումն ու մասնակցությունը քաղաքական կյանքին: Ավտորիտար ռեժիմ ունեցող երկրներում քաղաքացիական հասարակությունը հաճախ ստիպված է լինում գործել ռեպրեսիայի և գրաքննության պայմաններում, ինչը խանգարում է նրա բնականոն գործունեությանը:

Ավելին, քաղաքական բևեռացումը, որն ուժեղանում է քաղաքական և տնտեսական պայմանների փոփոխությամբ, կարող է հանգեցնել քաղաքացիական հասարակության ներքում հակասությունների և կոնֆլիկտի: Քաղաքական սուր պառակտումների պայմաններում քաղաքացիական նախաձեռնությունները կարող են դառնալ շահարկման ու քաղաքական խաղերի առարկա, ինչը թուլացնում է դրանց ազդեցությունն ու արդյունավետությունը:

Այսպիսով, գլոբալացումը, տնտեսական և քաղաքական փոփոխությունները էականորեն ազդում են քաղաքացիական հասարակության վրա՝ ինչպես միջազգային և ազգային գործընթացներին մասնակցելու նոր հնարավորություններ բացելով, այնպես էլ լուրջ մարտահրավերներ ստեղծելով: Կարևոր է նշել, որ քաղաքացիական հասարակության հաջողությունը այս փոփոխությունների համատեքստում կախված է նոր իրողություններին հարմարվելու նրա կարողությունից, ինչպես նաև նրանից, թե որքան արդյունավետ կարող է նա համագործակցել պետական և միջազգային կառույցների հետ՝ պաշտպանելու իր շահերը և ապահովելու ամբողջ հասարակության կայունությունը:

3. Վստահության ճգնաժամի և քաղաքական բևեռացման հետ կապված սոցիալական և փիլիսոփայական խնդիրներ

Ժամանակակից հասարակական և քաղաքական գործընթացները բնութագրվում են վստահության աճող ճգնաժամերով և աճող քաղաքական բևեռացվածությամբ, ինչը խորը ազդեցություն ունի քաղաքացիական հասարակության գործունեության վրա: Այս երեւույթները ոչ միայն վտանգ են ներկայացնում սոցիալական կայունության համար, այլև կասկածի տակ են դնում ժողովրդավարության, համերաշխության եւ օրենքի գերակայության հիմնարար սկզբունքները: Այս առումով կարևոր է դիտարկել այն սոցիալ-փիլիսոփայական խնդիրները, որոնք առաջանում են այս ճգնաժամերի հետևանքով և ազդում քաղաքացիական հասարակության զարգացման վրա:

3.1. Վստահության ճգնաժամ՝ քաղաքացիական հասարակության նկատմամբ Վստահության ճգնաժամը ժամանակակից հասարա-

կության ամենասուր խնդիրներից է: Տնտեսական դժվարությունների, սոցիալական անհավասարությունների և քաղաքական անկայունության պայմաններում քաղաքացիների վստահությունը պետական կառույցների, ինչպես նաև հանրային փոխգործակցության այլ մասնակիցների նկատմամբ արագորեն նվազում է: Այս երևույթն ունի փոխտոփայական արմատներ՝ կապված ինստիտուցիոնալ և սոցիալական նորմերի հանրային ընկալման փոփոխության հետ: Նախկինում իշխանության ինստիտուտների նկատմամբ վստահությունը հիմնված էր դրանց լեգիտիմության վրա և ընկալվում էր որպես սոցիալական համագործակցության անբաժանելի մաս: Այնուամենայնիվ, այսօրվա աշխարհում, որտեղ գլոբալ և տեղական ճգնաժամերը խորանում են, ակնհայտ է դառնում, որ ինստիտուցիոնալ վստահությունը դարձել է սասանված:

Փիլիսոփայական տեսանկյունից վստահության ճգնաժամը կարելի է դիտարկել որպես սոցիալական համերաշխություն ապահովող ընդհանուր արժեքների և իդեալների կորստի հետևանք: Երբ մարդիկ կորցնում են հավատը կառավարության ազնվության, արդարության և արդյունավետության նկատմամբ, դա հանգեցնում է սոցիալական խորը մասնատման, քաղաքացիական ներգրավվածության անկման և դժգոհության աճի [6]: Իր հերթին, նման ճգնաժամը նպաստում է պոպուլիստական շարժումների և արմատական գաղափարախոսությունների աճին, որոնք առաջարկում են պարզ լուծումներ սոցիալական բարդ խնդիրների համար, բայց, ի վերջո, ավելի խորացնում են սոցիալական հակասությունները:

Ավելին, վստահության ճգնաժամը նաև արտացոլում է իշխանության ավանդական ձևերի և ինստիտուցիոնալ քաղաքականության նկատմամբ մարդկանց վերաբերմունքի փոփոխությունը: Ժամանակակից գլոբալիզացիայի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման համատեքստում քաղաքացիներին հասանելի են դառնում տեղեկատվության ավելի բազմազան աղբյուրներ, ինչը ստեղծում է տեղեկատվության գերծանրաբեռնվածության և մանիպուլյացիայի երևույթ: Սա հանգեցնում է վստահության կորստի այնպիսի ինստիտուտների նկատմամբ, ինչպիսիք են լրատվամիջոցները, կառավարությունը և դատական համակարգը, և նպաստում է թերահավատության աճին և անհատների մեկուսացմանը հասարակական կյանքից:

3.2. Զաղաքական բևեռացումը որպես մարտահրավեր քաղաքացիական հասարակության համար:

Զաղաքական բևեռացումը ևս մեկ կարևոր խնդիր է, որին բախվում է քաղաքացիական հասարակությունը ժամանակակից փոփոխու-

թյունների համատեքստում: Վերջին տասնամյակների ընթացքում մենք տեսանք, թե՛ ազգային, թե՛ միջազգային մակարդակով, հասարակության աճող բաժանումը հակառակ քաղաքական ճամբարների: Զաղաքական բևեռացումը չի սահմանափակվում միայն գաղափարական տարբերություններով, այլ նաև շոշափում է մշակութային ինքնության, սոցիալական արժեքների և նույնիսկ անձնական աշխարհայացքի հարցեր: Այս երևույթը հատկապես նկատելի է ժողովրդավարական ճգնաժամեր ապրող կամ անկայուն քաղաքական գործընթացներից տառապող երկրներում:

Փիլիսոփայական տեսանկյունից բևեռացումը լուրջ վտանգ է ներկայացնում հասարակության ժողովրդավարական կառուցվածքի համար: Հիմնական խնդիրներից մեկն այն է, որ քաղաքական բևեռացման պայմաններում տեղի է ունենում հանրային դիսկուրսի դեգրադացում: Երբ տարբեր քաղաքական ճամբարներ սկսում են միմյանց ընկալել որպես «թշնամիներ» կամ «հակեպոդներ», երկխոսությունն ու փոխզույմների որոնումն անհնարին են դառնում: Սա հանգեցնում է խորը սոցիալական բաժանումների և քաղաքացիական հասարակության՝ համագործակցելու և ընդհանուր խնդիրները համատեղ լուծելու ունակության անկման:

Բևեռացումը հաճախ ամրապնդվում է զանգվածային լրատվության միջոցների և սոցիալական ցանցերի միջոցով, որոնք հանդես են գալիս որպես արմատական հայացքների և պարզեցված լուծումների տարածման կատալիզատորներ: Սա հանգեցնում է դժգոհության և թշնամանքի աճի, ինչպես նաև մեծացնում է հակադրությունը հասարակության տարբեր խմբերի միջև: Փիլիսոփայական համատեքստում բևեռացումը կարող է դիտվել որպես սոցիալական կոնսենսուսի կորստի հետևանք, որն ապահովում էր կայունություն և միասնություն ժողովրդավարական հասարակություններում:

Փիլիսոփաները նաև շեշտում են, որ բևեռացումը առաջացնում է «խմբային մտածողության» երևույթը, որի դեպքում մարդիկ հակված են որոշումներ կայացնել և կարծիքներ կազմել՝ հիմնվելով որոշակի քաղաքական կամ սոցիալական խմբի իրենց անդամակցության վրա: Սա հանգեցնում է իրականության ընկալման խեղաթյուրման և սոցիալական և քաղաքական խնդիրների լուծման ռացիոնալ ու օբյեկտիվ մոտեցումների մերժմանը:

3.3. Վստահության ճգնաժամի և բևեռացման հետևանքները քաղաքացիական հասարակության համար:

Վստահության ճգնաժամը և քաղաքական բևեռացումը կործանարար ազդեցություն ունեն քաղաքացիական հասարակության վրա: Վստահության ճգնաժամի պայմաններում քաղաքա-

ցիները դառնում են ավելի քիչ հակված պետական և մասնավոր կառույցների հետ համագործակցելու, ինչը հանգեցնում է հանրային նախաձեռնությունների արդյունավետության նվազմանը [7, էջեր 41-64]: Ավելին, նման պայմանները նպաստում են սոցիալական մեկուսացման աճին, երբ մարդիկ ավելի ու ավելի են միավորվում փակ խմբերի մեջ, որոնք սահմանափակվում են միայն համախոհներով: Սա խաթարում է կառուցողական երկխոսության և ընդհանուր սոցիալական խնդիրների լուծմանն ուղղված հավաքական ջանքերի հնարավորությունները:

Բևեռացումը դժվարացնում է քաղաքացիական հասարակության գործունեությունը, քանի որ տարբեր քաղաքական ճամբարներում գտնվող քաղաքացիները սկսում են միմյանց ընկալել ոչ թե որպես սոցիալական փոխազդեցության գործընկերներ, այլ որպես հակառակորդներ: Սա թուլացնում է քաղաքացիական հասարակության՝ որպես պետության և անհատների միջև միջնորդի դերը՝ նվազեցնելով քաղաքական որոշումների կայացման վրա ազդելու և սոցիալական ինտեգրմանը նպաստելու նրա կարողությունը:

Այսպիսով, վստահության ճգնաժամը և քաղաքական բևեռացումը հանդիսանում են ժամանակակից քաղաքացիական հասարակության ամենալուրջ մարտահրավերներից: Այս խնդիրները ոչ միայն սպառնում են հասարակական կարգի կայունությանը, այլև կասկածի տակ են դնում հասարակության մեջ կոնսենսուսի հասնելու հնարավորությունը: Այս մարտահրավերներին դիմակայելու դեպքում քաղաքացիական հասարակությունը պետք է փնտրի միավորման և սոցիալական գործունեության նոր ձևեր, որոնք կօգնեն հաղթահարել տարաձայնությունները և վերականգնել վստահությունը բնակչության տարբեր խմբերի և պետական կառույցների միջև:

4. Քաղաքացիական հասարակության ըմբռնման նոր մոտեցումներ

Գլոբալացման, թվայնացման, աճող քաղաքական բևեռացման և վստահության ճգնաժամի հետ կապված ժամանակակից սոցիալ-քաղաքական և տնտեսական փոխակերպումները պահանջում են քաղաքացիական հասարակության ըմբռնման նոր մոտեցումների մշակում: Ավանդական հասկացությունները, ինչպես արդեն ցույց է տրվել, լիովին չեն արտացոլում ժամանակակից աշխարհում տեղի ունեցող փոփոխությունների դինամիկան: Ուստի անհրաժեշտ է փնտրել նոր մոդելներ, որոնք հաշվի կառնեն արդի ժամանակների մարտահրավերները և կաջակցեն քաղաքացիների ակտիվ և ներառական մասնակցությանը հասարակական գործընթացներին:

4.1. Համաշխարհային քաղաքացիական հասարակություն. տեղական նախաձեռնությունների ց մինչև միջազգային փոխգործակցություն:

Ժամանակակից խնդիրները, ինչպիսիք են կլիմայի փոփոխությունը, գլոբալ անհավասարությունը, միգրացիան և մարդու իրավունքները, պահանջում են քաղաքացիական հասարակության նոր մոտեցում, որը կենտրոնացած կլինի ոչ միայն տեղական, այլև միջազգային շահերի վրա: Գլոբալիզացիան ոչ միայն թուլացնում է պետությունների միջև սահմանները, այլ նաև ստեղծում է փոխգործակցության նոր ձևեր տարբեր սոցիալական շարժումների և հասարակական կազմակերպությունների միջև միջազգային մակարդակով: Այս անդրազգային քաղաքացիական հասարակությունը ներառում է քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստների, ՀԿ-ների և այլ նախաձեռնող խմբերի գործողությունների համակարգումը գլոբալ հարթակների միջոցով:

Ժամանակակից տեխնոլոգիաները և թվային գործիքները թույլ են տալիս աշխարհի տարբեր ծայրերից եկած քաղաքացիներին միավորվել ընդհանուր շահերի համար պայքարում: Այս մոտեցման օրինակ է բնապահպանական շարժումը, որտեղ տարբեր երկրներից մարդիկ շփվում են հարթակների միջոցով, կազմակերպում են միջազգային արշավներ և լոբբինգ են անում գլոբալ ինստիտուտների մակարդակով փոփոխությունների համար:

Այս մոտեցումը նաև բարձրացնում է համամարդկային արժեքների զարգացման հարցը, որոնք կարող են միավորել քաղաքացիական նախաձեռնություններն ամբողջ աշխարհում՝ չնայած մշակութային և քաղաքական տարբերություններին: Կարևոր է նշել, որ գլոբալ քաղաքացիական հասարակությունը չի նշանակում փոխարինել ազգային քաղաքացիական հասարակությունների դերը, այլ ավելի շուտ լրացնել դրանք, որտեղ միջազգային փոխգործակցությունը և աջակցությունը դառնում են սոցիալական և քաղաքական նպատակների արդյունավետ իրականացման հնարավորություն:

4.2. Ցանցային քաղաքացիական հասարակություն. ժողովրդավարությունը թվային դարաշրջանում:

Ավանդական քաղաքացիական հասարակության կարևոր մարտահրավերներից մեկը թվային դարաշրջանում հաղորդակցության պրակտիկայի փոփոխությունն է: Ցանցային քաղաքացիական հասարակությունը մոդել է, որը հիմնված է քաղաքացիների, ակտիվիստների, ՀԿ-ների և այլ սոցիալական խմբերի միջև հորիզոնական փոխազդեցությունների վրա, որոնք օգտագործում են ինտերնետ հարթակները՝ իրենց գործողությունները կազմակերպելու և համակարգելու համար: Ի տարբերություն կազմակերպման ավանդական ձևերի, որոնք

ուղղված են ուղղահայաց կառույցներին և հիերարխիաներին, ցանցային քաղաքացիական հասարակությունը կառուցված է բացության, մատչելիության և շարժունակության սկզբունքների վրա [8, էջ 176]:

Նման պայմաններում քաղաքացիները կարող են ուղղակիորեն շփվել միմյանց հետ, միավորվել շահագրգիռ խմբերի մեջ՝ առանց պետական կամ մասնավոր խոշոր կառույցների կախվածության: Սոցիալական ցանցերը, միջնորդագրերի հարթակները, և թվային նախաձեռնությունների այլ ձևերը թույլ են տալիս ակտիվորեն ազդել սոցիալական և քաղաքական գործընթացների վրա՝ շրջանցելով բյուրոկրատական և ինստիտուցիոնալ խոչընդոտները:

Այնուամենայնիվ, առցանց քաղաքացիական հասարակությունը բախվում է մի շարք մարտահրավերների, ինչպիսիք են ապատեղեկատվության տարածումը, հանրային կարծիքի շահարկումը, տվյալների գաղտնիությունը և կիրքեր սպառնալիքները: Հետևաբար, կարևոր ուղղություն է թվային փոխազդեցության էթիկական նորմերի և չափորոշիչների մշակումը՝ խոսքի ազատությունը պաշտպանելու և թվային ապատեղեկատվության բացասական հետևանքները նվազագույնի հասցնելու նպատակով:

4.3. Քաղաքացիական հասարակությունը որպես երկխոսության և կոնսենսուսի տարածք:

Համաշխարհային բևեռացման և տարբեր սոցիալական և քաղաքական խմբերի միջև վատահույս ճգնաժամի պայմաններում հատկապես կարևոր է դառնում արդյունավետ երկխոսության և կոնսենսուսի որոնման հարթակներ ստեղծելը: Քաղաքացիական հասարակությունը կարող է առանցքային տարր լինել փոխըմբռնման վերականգնման և կայուն ժողովրդավարական գործընթացների ստեղծման գործում [9, էջեր 65-87]: Չարագաման ուղղություններից է հասարակական առանցքային խնդիրների քննարկման համար քաղաքացիական հարթակների օգտագործումը, որտեղ մասնակցում են ոչ միայն քաղաքական էլիտաները, այլև տարբեր հայացքներ ունեցող քաղաքացիներ:

Այս մոդելը ներառում է հաղորդակցության ժողովրդավարական ձևերի զարգացում, որտեղ յուրաքանչյուր խումբ, անկախ իր քաղաքական կամ սոցիալական պատկանելությունից, կարող է մասնակցել որոշումների կայացման գործընթացին և ազդել քաղաքականության վրա կառուցողական երկխոսության միջոցով: Նման փոխազդեցությունների հիմքը ոչ թե կողմերից մեկի բացարձակ հաղթանակի համար պայքարն է, այլ մեծամասնության համար ընդունելի լուծում գտնելու ցանկությունը: Սա քաղաքացիական հասարակությունից պահանջում է հանդուրժողականության բարձր աստիճան, փոխզիջումների գնալու պատրաստականություն և տարբեր

շահերի միջև կամուրջներ կառուցելու կարողություն:

4.4. Էթիկական պատասխանատվություն և սոցիալական ձեռներեցություն:

Վատահույս ճգնաժամի և գլոբալ սոցիալական մարտահրավերների համատեքստում քաղաքացիական հասարակությունը պետք է ակտիվորեն ներգրավվի սոցիալական պատասխանատվության հարցերում: Հիմնական մոտեցումներից մեկը էթիկական սկզբունքների ինտեգրումն է տնտեսական և սոցիալական պրակտիկային սոցիալական ձեռներեցության և կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության միջոցով: Այս հայեցակարգում քաղաքացիական հասարակությունը հանդես է գալիս որպես համատեքստ, որտեղ բարոյական և էթիկական արժեքները պետք է ներթափանցեն ինչպես մասնավոր, այնպես էլ պետական կառույցների գործունեությունը:

Սոցիալական ձեռներեցությունը, որը կենտրոնացած է սոցիալական խնդիրների լուծման վրա (օրինակ՝ առողջապահության, էկոլոգիայի, կրթության ոլորտում) դառնում է քաղաքացիական հասարակության կարևոր մաս, որը կարող է նպաստել ոչ միայն տնտեսական օգուտներին, այլև կայուն զարգացմանը, որը համապատասխանում է ժամանակակից էթիկական չափանիշներին: Այս մոտեցումը պահանջում է քաղաքացիական նախաձեռնություններ՝ ավելի խորը ինտեգրվելու բիզնեսի և պետական կառույցների հետ՝ սոցիալական խնդիրների արդյունավետ լուծման և ժողովրդավարական ինստիտուտների ամրապնդման համար:

4.5. Քաղաքացիական հասարակությունը՝ որպես հավաքական դիմակայությունության տարածք:

Բազմաթիվ ճգնաժամերի (տնտեսական, բնապահպանական, քաղաքական) համատեքստում քաղաքացիական հասարակությունը պետք է դառնա կոլեկտիվ ճկունություն զարգացնելու տարածք, որտեղ անհատները և համայնքները կարող են միասին աշխատել՝ հաղթահարելու առաջացող մարտահրավերները: Սա պահանջում է սոցիալական փոխգործակցության կայուն ձևերի զարգացում, որոնց վրա կարող են կառուցվել շահերի հավաքական պաշտպանության և սոցիալական արդարության մեխանիզմներ:

Նման մոտեցումները ներառում են և՛ համերաշխության ավանդական ձևերը (օրինակ՝ սոցիալական գործընկերությունը, կոլեկտիվ գործողությունները), և՛ նորարարական գործելակերպերը, ինչպիսիք են սոցիալական և բնապահպանական ռիսկերը մոնիտորինգի և կանխարգելման համար տեխնոլոգիաների օգտագործումը: Նման տարածքների ստեղծումը քաղաքացիական հասարակությունից պահանջում է ոչ միայն հասկանալ ճգնաժամային գործընթաց-

ները, այլև պատրաստ լինել ակտիվորեն և կայուն արձագանքել մարտահրավերներին:

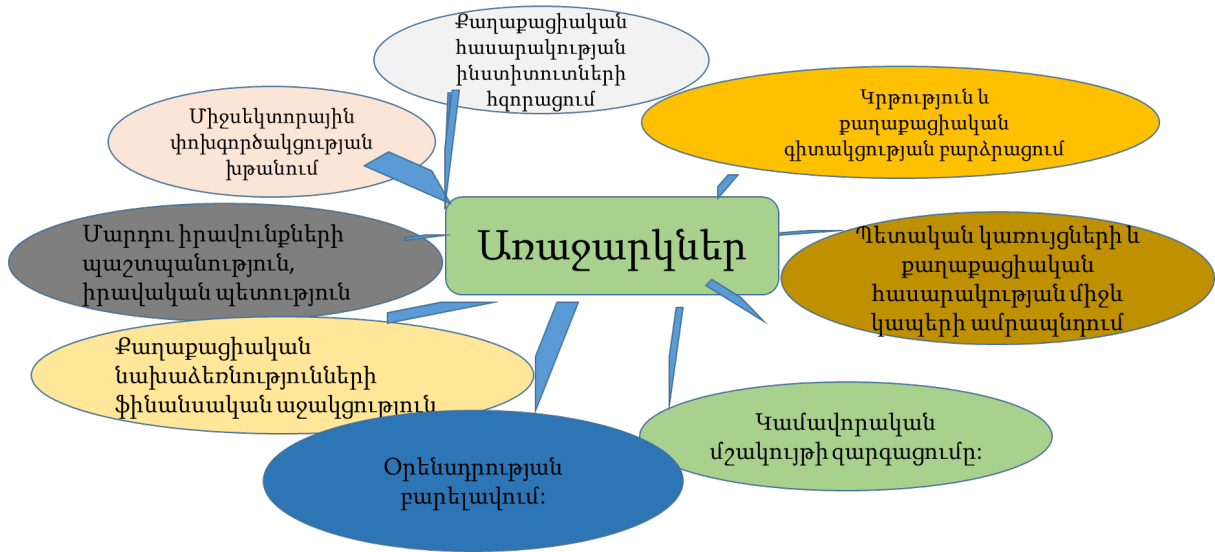
Այսպիսով, քաղաքացիական հասարակության ըմբռնման նոր մոտեցումները պետք է արտացոլեն ժամանակակից իրողությունները և օգտվեն գլոբալիզացիայի, թվային տեխնոլոգիաների և սոցիալական փոփոխությունների ընձեռած հնարավորություններից [10, էջ 604-616]: Այս մոտեցումները պահանջում են ճկուն, ներառական, էթիկական կողմնորոշված մոդելների մշակում, որոնք կարող են արդյունավետորեն հաղթահարել վստահության ճգնաժամի, քաղաքական բևեռացման և գլոբալ վերափոխումների մարտահրավերները: Քաղաքացիական հասարակությունը պետք է դառնա կոնսենսուս փնտրելու, էթիկական ներգրավվածության և հավաքական կայունության տարածք՝ սոցիալական գործընթացի բոլոր մասնակիցների համար բարեկեցություն և արդարություն ապահովելու համար:

Եզրակացություն

Քաղաքացիական հասարակությունը, որպես սոցիալական կառուցվածքի կարևորագույն

տարր, շարունակում է մնալ խորը փիլիսոփայական և սոցիոլոգիական հետազոտությունների առարկա՝ հանդիսանալով կայունության, ժողովրդավարական գործընթացների և սոցիալական ներդաշնակության անբաժանելի մասը: Համաշխարհային փոփոխությունների համատեքստում այն բախվում է նոր մարտահրավերների, ինչպիսիք են գլոբալացումը, տնտեսական և քաղաքական ճգնաժամերը և քաղաքական բևեռացումը: Այս մարտահրավերները պահանջում են ավանդական տեսական մոտեցումների վերանայում և վերլուծության նոր մեթոդների մշակում, որոնք կարող են արտացոլել ժամանակակից քաղաքացիական հասարակության մեջ տեղի ունեցող գործընթացների ամբողջ բարդությունը:

Հետազոտության հիման վրա կարելի է առաջարկել մի շարք ռազմավարություններ և միջոցառումներ քաղաքացիական հասարակության գործունեությունը բարելավելու համար՝ ուղղված նրա դերի և արդյունավետության ամրապնդմանը: Առաջարկները ներկայացված են 2-րդ նկարում:

Գծապատկեր 2. Հիմնական առաջարկություններ՝ հիմնված հետազոտության վրա

1. Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների հզորացում

- Անկախ ՀԿ-ների և սոցիալական շարժումների զարգացում. Անկախ ոչ առևտրային կազմակերպությունների ստեղծման և աջակցության խթանում, որոնք կարող են արդյունավետորեն ներկայացնել բնակչության տարբեր խմբերի շահերը և գործել ի շահ հանրային բարօրության:

- Աջակցություն քաղաքացիական նախաձեռնություններին. տեղական նախաձեռնությունների զարգացմանն ու քաղաքացիներին որոշումների կայացմանը ներգրավելուն ուղղված ծրագրերի իրականացում, ինչը նպաստում է

ժողովրդավարական գործընթացների ամրապնդմանը:

2. Կրթություն և քաղաքացիական գիտակցության բարձրացում

- Քաղաքացիական կրթություն դպրոցներում և բուհերում. պարտադիր դասընթացների և ծրագրերի ներդրում, որոնք ուղղված են քաղաքացիական ակտիվ մասնակցության, իրավունքների և պարտականությունների, ժողովրդավարության և իրավունքի ըմբռնման հմտությունների զարգացմանը:

- Իրազեկման ծրագրեր. հանրային քարոզարշավների և տեղեկատվական ծրագրերի իրականացում՝ ուղղված քաղաքացիների իրազեկ-

վածության բարձրացմանը իրենց իրավունքների, քաղաքական մասնակցության հնարավորությունների և սոցիալական պատասխանատվության մասին:

3. Պետական կառույցների և քաղաքացիական հասարակության միջև կապի ամրապնդում

- Երկխոսություն կառավարության և քաղաքացիների միջև. պետական կառույցների և քաղաքացիական հասարակության միջև երկխոսության հարթակների ստեղծում, ինչպիսիք են հանրային խորհրդակցությունները, կյոթ սեղանները և փորձագիտական խմբերը:

- Հետադարձ կապ և մասնակցություն որոշումների կայացմանը. քաղաքացիների ներգրավում պետական և տեղական ծրագրերի և օրենքների մշակման և ընդունման գործընթացներում: Սա կարող է ներառել հանրային լուսմների և հանրաքվեների ավելի բաց և մատչելի մեխանիզմներ:

4. Ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառում քաղաքացիական մասնակցության հնարավորությունների ընդլայնման համար

- Քաղաքացիական մասնակցության թվայնացում. առցանց քվեարկության, քննարկումների, ստորագրահավաքի և միջնորդագրերի համար հարթակների մշակում, որոնք թույլ կտան քաղաքացիներին ավելի արդյունավետ արտահայտել իրենց դիրքորոշումը և շփվել իշխանությունների հետ:

- Սոցիալական մեդիա և առցանց ակտիվիզմ. սոցիալական մեդիայի և թվային այլ հարթակների օգտագործումը քաղաքացիական գործողությունների համար խրախուսում, գործընթացների թափանցիկության բարձրացում և երիտասարդության ներգրավում քաղաքացիական ակտիվության մեջ:

5. Միջոլորտային համագործակցության խթանում

- Համագործակցություն բիզնեսի և կառավարության հետ. քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների, պետական կառույցների և մասնավոր հատվածի միջև համագործակցության զարգացում սոցիալական խնդիրների լուծման համար: Սա կարող է ներառել կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության ծրագրեր, համատեղ նախագծեր՝ ուղղված կայուն և ներառական նախաձեռնությունների զարգացմանը:

- Բնապահպանական և սոցիալական պատասխանատվության ինտեգրում. Քաղաքացիական հասարակության ներգրավում գյոբալ մարտահրավերներին, ինչպիսիք են կլիմայի փոփոխությունը, սոցիալական անհավասարությունը և կայուն զարգացումը: Սոցիալական և բնապահպանական նախագծերի իրականացման համար պետական և մասնավոր հաստատությունների հետ համատեղ ծրագրերի մշակում:

6. Մարդու իրավունքների պաշտպանություն և օրենքի գերակայություն:

- Մարդու իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ մեխանիզմների ստեղծում:

- Աջակցել խոսքի և միավորումների ազատությանը. Ապահովել պայմաններ ազատ արտահայտվելու և խաղաղ հավաքների իրավունքի իրականացման համար, որպեսզի քաղաքացիները կարողանան ազատորեն արտահայտել իրենց գաղափարները, մտահոգությունները և բողոքները:

7. Քաղաքացիական նախաձեռնությունների ֆինանսական աջակցություն:

- Պետական և մասնավոր ֆինանսավորում. մեխանիզմների ստեղծում, որոնք ֆինանսական աջակցություն կցուցաբերեն հանրային և քաղաքացիական նախաձեռնություններին, հատկապես փոքր և անկախ ՀԿ-ներին, որպեսզի նրանք կարողանան ավելի արդյունավետ գործել և զարգանալ:

- Միկրոֆինանսավորում. Աջակցել այն նախաձեռնություններին, որոնք առաջարկում են նորարարական և տեղական լուծումներ սոցիալական խնդիրների համար՝ ապահովելով ֆինանսավորման լայն հասանելիություն մի շարք նախագծերի համար:

8. Քաղաքացիական հասարակությանն աջակցող օրենսդրության կատարելագործում:

- ՀԿ-ների գրանցման և գործունեության վարչական ընթացակարգերի պարզեցում, սոցիալապես շահավետ նպատակներով աշխատող կազմակերպությունների համար հարկային խոչընդոտների նվազեցում:

- ՀԿ-ների գործունեության ազատության և անկախության պաշտպանություն: ՀԿ-ների համար իրավական երաշխիքների ապահովում՝ արդյունավետ գործունեություն ծավալելու հնարավորություն առանց քաղաքական կամ վարչական ճնշումների ենթարկվելու:

9. Կամավորության և ակտիվ մասնակցության մշակույթի ձևավորում:

- Կամավորական նախաձեռնությունների խթանում. կամավորական ծրագրերի և նախաձեռնությունների ստեղծում, որոնք նպաստում են քաղաքացիների ավելի ակտիվ ներգրավմանը սոցիալական խնդիրների լուծմանը և համայնքում կյանքի որակի բարձրացմանը:

- Քաղաքացիական մասնակցության արժեքի ճանաչում. կամավորական նախաձեռնություններին աջակցելն ու խրախուսելը և ակտիվ քաղաքացիների կարգավիճակի բարձրացումը հասարակության մեջ:

10. Միջազգային համագործակցություն:

- Համաշխարհային գործընկերության զարգացում. միջազգային մակարդակով քաղաքացիական հասարակության միջև կապերի

ամրապնդում, փորձի, գիտելիքի փոխանակման ցանցերի ստեղծում:

• Զաղաքացիական հասարակության դերը միջազգային հարաբերություններում. Աջակցություն միջազգային նախաձեռնություններին և քաղաքացիական հասարակության մասնակցությանը այնպիսի գյուրալ խնդիրներում, ինչպիսիք են մարդու իրավունքները, էկոլոգիան և կայուն հասարակությունների զարգացումը:

Այս միջոցառումներն ուղղված են ավելի դինամիկ և կայուն քաղաքացիական հասարակության ստեղծմանը, որը կարող է արդյունավետորեն համագործակցել պետական և մասնավոր կառույցների հետ, լուծել կարևոր սոցիալական խնդիրները և ազդել ժողովրդավարական գործընթացների զարգացման վրա:

Հետազոտությունը բացահայտեց հիմնական ասպեկտները, որոնք պետք է հաշվի առնել քաղաքացիական հասարակության փոխակերպման ապագա վերլուծության ժամանակ: Այն ներառում է փիլիսոփայական և սոցիալ-փիլիսոփայական խնդիրներ՝ կապված վստահության ճգնաժամի, քաղաքական բևեռացման, ինչպես նաև գյուրալացման և տնտեսական փոփոխությունների ազդեցությանը քաղաքացիական հասարակության կառուցվածքի վրա: Աշխատանքի կարևոր արդյունքը քաղաքացիական հասարակության ըմբռնման նոր մոտեցումների առաջարկն էր՝ հիմնված ժամանակակից փոփոխությունների և տեխնոլոգիաների վերլուծության վրա, ինչպիսիք են ցանցային քաղաքացիական հասարակությունը և փոխգործակցության գյուրալ ձևերը:

Հետազոտության գործնական նշանակությունը նրանում է, որ առաջարկվող հայեցակարգերն ու առաջարկությունները կարող են օգտագործվել կայուն քաղաքացիական հասարակություն ձևավորելու համար, որը կարող է արդյունավետորեն համագործակցել պետական մարմինների հետ: Սա նաև հնարավորություններ է բացում հետագա հետազոտությունների համար՝ ուղղված թվայնացման և գյուրալացման համատեքստում քաղաքացիական ներգրավվածության նոր մոդելների ուսումնասիրմանը:

Թեմայի զարգացման հեռանկարները կայանում են քաղաքացիական հասարակության վրա թվային տեխնոլոգիաների ազդեցության հետագա խորը վերլուծության մեջ, ինչպես նաև սոցիալական և քաղաքական մեխանիզմների ուսումնասիրության մեջ, որոնք նպաստում են

վստահության ամրապնդմանը և քաղաքական բևեռացման հաղթահարմանը: Պետական կառույցների և քաղաքացիական հասարակության միջև փոխգործակցության օպտիմալացման համար տեսական և գործնական առաջարկությունների մշակումը մնում է առաջնահերթ խնդիրներից մեկը ժամանակակից մարտահրավերների համատեքստում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Бобр, А. М.** Социальная философия: основные персоналии: справочное издание. 2012.
2. **Бессонов, Б. Н.** Карл Маркс. Его идеи и дела переживут века!. // Марксизм и современность (с. 6-24). 2009
3. **Кротов, Артем Александрович.** Наполеон и теория общественного договора Руссо. // Вопросы философии 6 (2019): 177-186.
4. **Лагутина, Мария Львовна.** Мировая политика как инструмент управления новой системой международных отношений. // Вестник международных организаций: образование, наука, новая экономика 6.1 (2011): 29-40.
5. **Тиховодова, А. В.** Электронное правительство как новое качество взаимодействия государства и гражданского общества. // Проблемы использования и инновационного развития внутренних водных путей в бассейнах великих рек. 2016.
6. **Торкунов, А. В., А. В. Мальгин, и Д. А. Дегтерев.** Современные международные отношения. – М.: Аспект Пресс (2012).
7. **Полтерович, Виктор Меерович.** От социального либерализма – к философии сотрудничества. // Общественные науки и современность 4 (2015): 41-64.
8. **Ильичева, М. В.** Государство и институты гражданского общества: цифровая доминанта. – М.: Издательство Проспект (2022): 176.
9. **Асмолов, Александр Григорьевич.** Стратегия социокультурной модернизации образования: на пути к преодолению кризиса идентичности и построению гражданского общества. // Вопросы образования 1 (2008): 65-87.
10. **Балуев, Дмитрий Геннадьевич.** Политическая роль социальных медиа как поле научного исследования. // Образовательные технологии и общество 16.2 (2013): 604-616.

Տճանա/Հանձնվել է՝ 13.06.2025
Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 30.05.2025
Принята/Ընդունվել է՝ 06.06.2025